

Vânătoarea în cursul epocii bronzului pe teritoriul României

EUGEN COMȘA

Arheologii noștri, în cursul săpăturilor pe care le efectuează acordă o atenție tot mai mare materialelor de tot felul și problemelor referitoare la îndeletnicirile oamenilor din timpul epocii bronzului de pe tot întinsul României.

Între acestea, probleme interesante și importante, nu numai pentru arheologi, ci și pentru alte discipline, rezultă din studiul feluritelor oase de animale strinse cu grijă de către arheologi și determinate de specialiștii în paleofaună. Tot arheologilor le revine sarcina să interpreteze din punct de vedere istoric și să explice situațiile și diferitele modificări (de ex. în ceea ce privește tipurile de animale domestice) legate direct de mișcări și de eventuale schimbări de populație, dintr-o regiune sau alta.

În lucrarea noastră ne vom ocupa de diversele probleme privind vânătoarea în cursul epocii bronzului pe teritoriul României folosind, atît datele cuprinse în studiile publicate de arheologi, cît și determinările specialiștilor în paleofaună, în cazul de față, în special, cele din studiile publicate de prof. Sergiu Haimovici de la Universitatea din Iași.

Pentru a putea înțelege cit mai bine ponderea vînătorii în cadrul ocupațiilor din epoca studiată, considerăm necesară prezentarea situației pe culturi, pentru ca, pe baza datelor de care dispunem, să fim în măsură să formulăm unele concluzii de ordin istoric, valabile pentru arii mai întinse.

★

Perioada timpurie a epocii bronzului a fost ceva mai intens cercetată în : Muntenia, Oltenia și sud-estul Transilvaniei, în timp ce în restul ținuturilor datele despre această perioadă sînt sărace sau chiar lipsesc cu totul.

În Muntenia, Oltenia și sud-estul Transilvaniei, în perioada amintită au trăit purtătorii culturii Glina-Schneckenberg. Loturile de oase de animale din astfel de complexe sînt încă puține.

Prin primele săpături din tellul „La Nuci” de lângă Glina, din stratul al III-lea, corespunzător culturii Glina, s-au strins diferite unelte lucrate din coarne de cerb¹. Un plantator din corn de cerb s-a descoperit la Branet².

Cu prilejul săpăturilor din așezarea din faza III a culturii Glina de la Govora Sat „Runcuri” (jud. Vilcea) printre diverse oase de animale s-au găsit și colți de mistreț³.

Din stațiunea de pe „Pleșița Pietroasă” de la Cuculata (jud. Brașov) s-au strins diferite oase de animale, între care și unele de cerb⁴.

Oasele descoperite în așezarea de pe „Dealul Lempeș” de la Hărman (jud. Brașov), deși nu sînt prea numeroase, permit totuși, unele considerații în legătură cu ponderea ocupației vînătorii la comunitățile culturii Glina-Schneckenberg din sud-estul Transilvaniei. Din cadrul complexului s-au

¹ Ion Nestor, *Dacia*, III—IV, 1927—1932, 1933, p. 252.

² A. Ulanici, *CA*, I, București, 1975, p. 61.

³ Petre Roman, *SCIVA*, 36, 1985, 4, p. 280.

⁴ Gh. Bichir, *Materiale*, VIII, 1962, p. 286.

scos la iveală 188 oase de animale din care 183 piese (= 97,34%) au fost de la cele domestice și 5 piese (= 2,66%) de la cele sălbatice. Cifrele de mai sus sînt semnificative, dovedind că vînătoarea, în cazul comunității respective, juca un rol cu totul secundar. În cuprinsul așezării de la Hărman sînt documentate oase de : cerb, mistreț și de lup⁵.

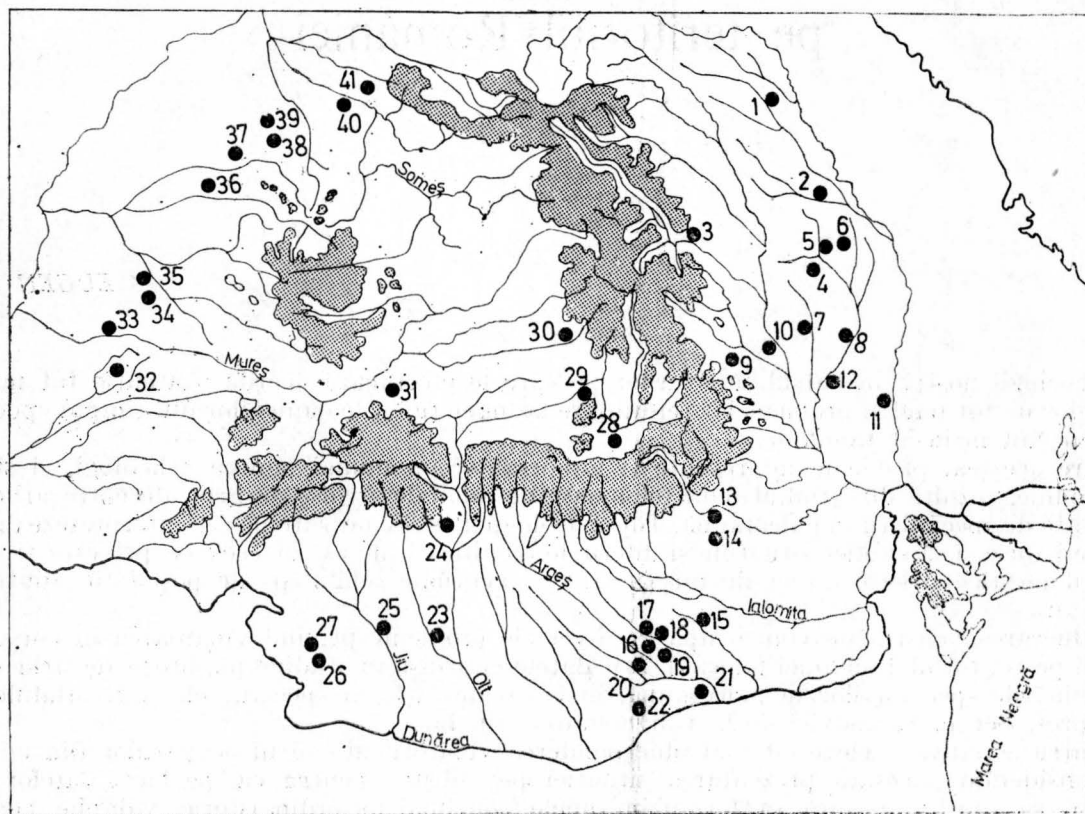

Fig. 1. Harta așezărilor din epoca bronzului în care s-au găsit oase de animale vîinate : 1. Trușești ; 2. Valea Lupului ; 3. Piatra Neamț ; 4. Drăgești ; 5. Răteșu Cuzei ; 6. Dănești ; 7. Lichiteșeni ; 8. Pirlad ; 9. Bogdănești ; 10. Mindrișca ; 11. Cavadinești ; 12. Gîrbovăt ; 13. Cîrlomănești ; 14. Sărata Monteoru ; 15. Surlari ; 16. Bucureștii Noi ; 17. Tei ; 18. Cățelu Nou ; 19. Glina ; 20. Popești ; 21. Radovanu ; 22. Daia ; 23. Brăneț ; 24. Govora ; 25. Cîrcea ; 26. Verbicioara ; 27. Verbița ; 28. Hirman ; 29. Cuciulata ; 30. Nicoleni ; 31. Cilnic ; 32. Cornești ; 33. Pecica ; 34. Socodor ; 35. Vărșand ; 36. Sintion ; 37. Roșiori ; 38. Otomani ; 39. Pir ; 40. Culciu Mare ; 41. Medieșu Aurit.

Pe o mare parte din întinderea Transilvaniei au viețuit comunitățile de la sfîrșitul culturii Coțofeni, caracterizate prin ceramică ornamentată cu împunsături succesive. Aceste comunități au fost paralele în timp cu cele de tip Schneckenberg. O astfel de așezare Coțofeni tîrzie a fost cercetată pe o suprafață mai mare, la Cilnic (jud. Alba) și din analiza oaselor a rezultat că membrii acelei comunități au vîinat : cerbi, căprioare și mistreți⁶.

Săpăturile din mai multe stațiuni aparținînd purtătorilor, din diferite faze ale evoluției culturii Monteoru, din nord-estul Munteniei și din sudul Moldovei, au dus la descoperirea unor loturi importante de oase de animale.

Din timpul fazelor mai vechi Monteoru I c 3 și I c 2 datează așezarea de la Mindrișca (jud. Bacău) din cuprinsul căreia s-au adunat în total 3859 de oase din care s-au putut determina 3155 piese. Majoritatea acestora (2876) provin de la animale domestice (= 91,74%) și numai 259 piese (= 8,26%) sînt de la animale sălbatice. Cea de a doua categorie, cea a animalelor vîinate, este reprezentată în lotul de la Mindrișca prin oase de : castor (10 piese = 0,32%, de la 6 indivizi = 2,34%) ; vulpe (3 piese = 0,09%, de la 1 individ = 0,39%) ; lup (1 piesă = 0,03% de la 1 individ = 0,39%) ;

⁵ Sergiu Haimovici, Studii și cercetări de biologie, seria zoologie, 20, 1968, 3, p. 302.

⁶ Ion Nestor, IstRom, p. 100.

vidra (1 piesă = 0,03%, de la 1 individ = 0,39%); urs (9 piese = 0,29%, de la 3 indivizi = 1,17%); mistreț (60 piese = 1,91%, de la 10 indivizi = 3,91%); bour (10 piese = 0,032%, de la 3 indivizi = 1,17%); zimbru (1 piesă = 0,03%, de la 1 individ = 0,39%), cerb (149 piese = 4,75%, de la 14 indivizi = 5,47%); căprioară (14 piese = 0,45%, de la 5 indivizi = 1,95%); elan (1 piesă = 0,03%, de la 1 individ = 0,39%). Din analiza materialului amintit s-a tras concluzia că în cadrul activităților desfășurate de către membrii acelei comunități, vinătoarea juca un rol destul de important (reflectat de procentajul oaselor de animale vinate = 8,26%), contribuind la mărirea cantității de carne necesare hranei. Compoziția pe specii a animalelor sălbatice din lotul studiat permite precizarea că așezarea se afla într-o zonă acoperită de păduri, aflate în curs de defrișare, nu prea avansată⁷.

O altă așezare aparținând culturii Monteoru, tot din fazele Monteoru I c 3 și I c 2, este cea de la Bogdănești (jud. Bacău). Din cadrul acestui complex s-au strins 897 piese osoase, din care s-au putut determina 671 fragmente de la 90 indivizi. Animalele domestice fiind reprezentate prin 622 piese (= 92,70%, de la 72 indivizi = 80%), iar cele sălbatice prin 49 piese (= 7,30%, de la 18 indivizi = 20%). Oasele de animale sălbatice adunate erau de: iepure (1 piesă = 0,15% de la 1 individ = 1,12%); castor (2 piese = 0,30% de la 2 indivizi = 2,22%); mistreț (12 piese = 1,79%, de la 3 indivizi = 3,33%); cerb (24 piese = 3,58% de la 5 indivizi = 5,56%) căprioară (4 piese = 0,59% de la 3 indivizi = 3,33%); elan (2 piese = 0,30% de la 2 indivizi = 2,22%) și de bour (4 piese = 0,59% de la 2 indivizi = 2,22%)⁸ și vulpe.

În cadrul complexului de la Sărata Monteoru (jud. Buzău) s-au strins diferite categorii de oase și de coarne. Astfel, într-un mormint din faza Monteoru I a, s-a găsit o măciucă lucrată din corn de căprioară⁹, iar din cuprinsul așezării, din stratul de cultură, fără precizarea fazelor, s-au scos la iveală oase de animale domestice (3737 piese = 91,50% de la 383 indivizi = 83,26%) și de la cele sălbatice (331 piese = 8,11% de la 77 indivizi = 16,74%)¹⁰. Despre cele sălbatice se face precizarea că erau de: vulpe, mistreț, cerb, căprioară, urs și de bour¹¹. Ținând seama de numărul apreciabil de oase de animale sălbatice vinate și de varietatea speciilor se poate susține că la acele comunități vinătoarea juca un rol destul de important. Unelte din coarne de cerb s-au găsit și la Cirlomănești¹².

Pe o mare parte din întinderea Moldovei, în aceeași perioadă au viețuit comunitățile culturii Costișa.

Cu prilejul săpăturilor din așezarea de la Dănești (jud. Vaslui), într-un complex de la sfârșitul evoluției culturii amintite, au fost strinse o serie de oase de animale, anume 148 piese, din care s-au putut determina 132 piese. Din acestea numai 7 sînt de la cele sălbatice. Din această ultimă categorie fac parte oase de: mistreț (4 piese = 3,03% de la 1 individ = 3,12%), bour (1 piesă = 0,76% de la 1 individ = 3,12%), cerb (1 piesă = 0,75% de la 1 individ = 3,12%)¹³.

Ținuturile din sudul Munteniei au fost locuite în timpul perioadelor mijlocie și tirzie ale epocii bronzului de către comunitățile culturii Tei. Acestei culturi și anume fazei Tei III (faza Tei — „La Stejar”) îi aparține lotul de oase provenit din „cenșarul” de la Novaci (jud. Giurgiu) din cuprinsul căruia s-au adunat 227 oase de animale din care s-au putut determina 184 piese. Din acestea mamiferelor domestice le corespund 170 piese = 92,40% de la 33 indivizi = 82,50%, iar celor sălbatice numai 14 piese = 7,60% de la 7 indivizi = 17,50%. Dacă ținem seama de procentajele menționate rezultă, cu toată claritatea, predominarea oaselor de animale domestice, respectiv ocupația creșterii animalelor domestice, în raport cu vinătoarea, care ca ocupație se dovedește a fi jucat un rol secundar în cadrul activităților economice ale comunităților culturii Tei.

În așezarea Tei de la Novaci s-au adunat oase de la următoarele specii de animale sălbatice: mistreț (6 piese = 3,26% de la 2 indivizi = 5,00%); cerb (5 piese = 2,72% de la 2 indivizi = 5%); căprioară (2 piese = 1,08% de la 2 indivizi = 5,00%) și de castor (1 piesă = 0,54% de la 1 individ = 2,50%). Asocierea faunistică amintită dovedește că așezarea studiată se afla într-o zonă cu masive păduroase, cu o bogată rețea hidrografică¹⁴.

⁷ Sergiu Haimovici, Carpica, XI, 1980, p. 191—201.

⁸ Idem, ArhMold, IV, 1966, p. 119—136.

⁹ Eugenia Zaharia, Alexandrina Alexandrescu, SCIV, II, 1951, 1, p. 165 (fig. 6) și p. 167.

¹⁰ Sergiu Haimovici și G. Gheorghiu-Dardan, VII Congrès International des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques, V, Moscou, 1970, p. 560.

¹¹ Sergiu Haimovici, *op. cit.*, p. 302.

¹² Alexandru Oancea, CA, II, 1976, p. 199.

¹³ Olga Neerasov și Sergiu Haimovici, Materiale, VIII 1962, p. 59—60.

¹⁴ Sergiu Haimovici, ASU Iași, IX, s. II-a, fasc. 1, 1963, p. 147—156.

Într-o altă așezare din aceeași fază, de la Cățelu Nou (ori București) printre oasele de mamifere erau și mai multe oase și coarne de cerb și de bour¹⁵. Tot din coarne de cerb au fost lucrate : o daltă descoperită la Bucureștii Noi, o săpăligă și o altă unealtă găsită la Tei¹⁶.

De asemenea, din așezarea datînd din faza Tei IV de la Daia (jud. Giurgiu) s-au adunat diferite oase de mistreț și de cerb¹⁷.

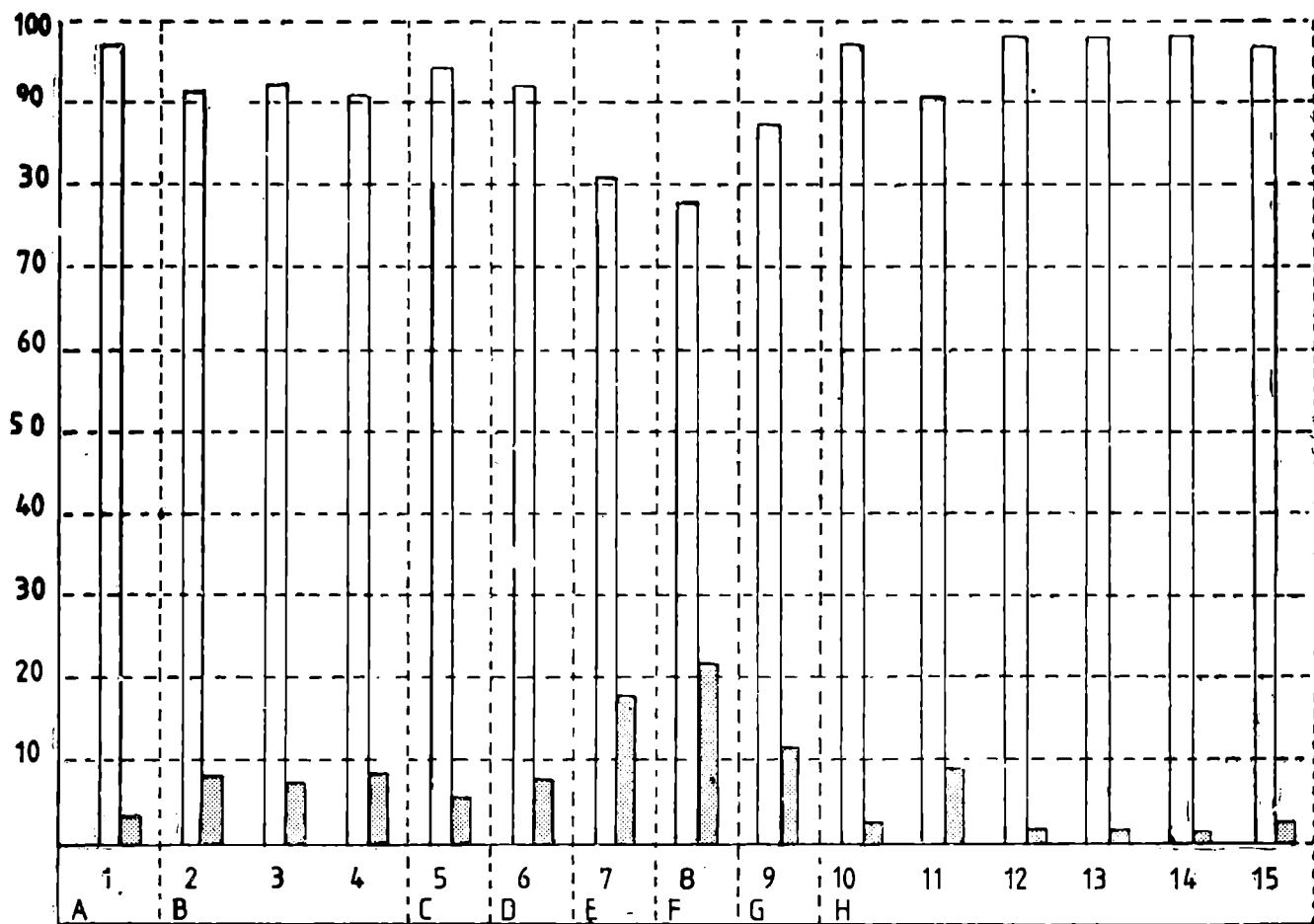

Fig. 2. Diagrama procentajelor privind creșterea animalelor și vînătoarea în cursul epocii bronzului pe teritoriul României : A. Cultura Glina-Schneckenberg : 1. Ilărman ; B. Cultura Monteoru ; 2. Mindrișca, 3. Bogdănești, 4. Sărata Monteoru ; C. Cultura Costișa : 5. Dănești ; D. Cultura Tei ; 6. Novaci ; E. Cultura Verbicioara : 7. Verbița ; F. Cultura Pecica : 8. Pecica ; G. Cultura Otomani : Otomani și Sintion ; 10. Birlad, 11. Piatra Neamț ; 12. Valea Lupului ; 13. Răteșu Cuzei ; 14. Drăgești ; 15. Girbovăț.

Pe teritoriul Olteniei, în aceeași perioadă erau răspindite comunitățile culturii Verbicioara. S-au efectuat săpături în mai multe complexe de acest tip, mai ales la Verbicioara (jud. Dolj). Din cuprinsul stațiunii cu același nume s-au semnalat o serie de coarne de cerb folosite la realizarea unor brăzdare¹⁸. Date mai amănunțite avem despre oasele de animale din așezarea de același tip de la Verbița (jud. Dolj), unde s-au strîns 193 oase de mamifere, din care de la animalele domestice sînt 185 oase = 81,02% de la 30 indivizi = 71,43%, iar de la cele sălbatice sînt 35 oase =

¹⁵ Valeriu Leahu, Cercetări arheologice în București, II, 1965, p. 45.

¹⁶ Idem, Cultura Tei, 1966, p. 68.

¹⁷ Idem, CA, V, 1982, p. 46.

¹⁸ D. Berciu și colab., SCIV, II, 1951, 1, p. 243.

17,95% de la 12 indivizi = 28,57%. Oasele de animale sălbatice provin de la următoarele specii: mistreț, cerb, căprioară și bour¹⁹. La Circea (jud. Dolj), punctul „La Hanuri” s-au descoperit brăzdare din corn de cerb, din faza Verbicioara III²⁰.

În Banat, prin săpăturile de la Cornești (jud. Timiș) din cuprinsul unei așezări a culturii Vatina, tot din perioada mijlocie a epocii bronzului s-au adunat destul de multe unelte lucrate din coarne de cerb, apoi oase de căprioară și de iepure. Cantitatea apreciabilă de oase de animale sălbatice găsite a dus la concluzia că purtătorii culturii Vatina din zona respectivă se ocupau cu vânătoarea destul de intens²¹.

Din cadrul ariei de răspândire a culturii Pecica, din preajma cursului inferior al Mureșului, au fost studiate resturile de paleofaună din așezarea de la Pecica (jud. Arad). Numărul de oase strinse este destul de mic, numai 210 piese. Lotul se împarte în oase de animale domestice (164 piese = 78,10% de la 33 indivizi = 78,58%) și de animale sălbatice (46 piese = 21,90% de la 9 indivizi = 21,4%). Procentajul amintit indică practicarea destul de intensă a vânătorii. S-au descoperit oase de la următoarele specii de animale sălbatice: lup (1 piesă = 0,47% de la 1 individ = 2,38%); mistreț (2 piese = 0,95% de la 1 individ = 2,38%); cerb (37 piese = 17,62% de la 5 indivizi = 11,91%); căprioară (4 piese = 1,91% de la 1 individ = 2,38%) și de bour (2 piese = 0,95% de la 1 individ = 2,38%)²².

În regiunea aflată puțin mai la nord, respectiv pe cea mai mare parte a Crișanei și în ținuturile vecine spre vest, au trăit o perioadă îndelungată comunitățile culturii Otomani. Mai demult în așezările de acest tip de la Vârșand²³ și Socodor (jud. Arad) s-au scos la iveală psalii lucrate din coarne de cerb²⁴.

Au fost studiate de specialiști, cu două decenii în urmă, două loturi de oase de animale și anume cele din așezările de la Otomani²⁵ (jud. Bihor) și de la Sintion^{25a} (jud. Bihor). Din acele complexe provine un număr apreciabil de oase de animale. Ele însă au fost analizate în ansamblu, fără precizarea fazelor. Lotul de oase amintit se compune din oase de animale domestice (1965 piese = 87,57% de la 285 indivizi = 87,42%) și de la cele sălbatice (262 piese = 11,67% de la 41 indivizi = 12,58%)²⁶. La Otomani, în așezarea de pe „Cetățuie”, mai demult, s-au descoperit oase de la următoarele specii de animale sălbatice: castor, iepure, vulpe, lup, urs, jder, mistreț, cerb, căprioară, bour, iar la Sintion oase de: cerb, mistreț și căprioară²⁷. De la Mădieșu Aurit (jud. Satu Mare), din complexul aparținând fazei Otomani I provin mai multe unelte lucrate din corn de cerb și o podoabă făcută din dinte de mistreț²⁸. O serie de date au fost menționate într-o comunicare ținută anul trecut în cadrul Simpozionului de Tracologie de la Oradea. Astfel, am aflat că în așezarea de la Otomani de pe „Cetățuie” s-au descoperit oase de la următoarele specii de animale sălbatice: iepure, urs, mistreț, cerb, căprioară, bour și castor²⁹. Astfel se confirmă datele amintite mai sus despre o descoperire mai veche. În aceeași lucrare s-a arătat că într-o așezare de același tip de la Roșiori (jud. Bihor) s-au strins oase de: vulpe, castor, mistreț, cerb și căprioară³⁰, iar din peștera de la Devenț, din strat de cultură corespunzător, s-au adunat oase de: iepure, pișș, castor, vulpe, lup, jder, vidră, urs, căprioară, cerb, mistreț și bour³¹. Diferite unelte lucrate din coarne de cerb s-au găsit și în așezarea Otomani de la Pir³² (jud. Satu Mare).

Din aria de răspândire a culturii Wietenberg încă nu a fost analizată fauna din nici un complex. Sint numai amintite unele unelte lucrate din coarne de cerb³³.

În ținuturile din nord-vestul țării sint documentate așezările purtătorilor culturii Suciu de Sus, din arealul căreia, în așezarea de la Culciu Mare (jud. Satu Mare) s-au adunat felurite oase de animale, desigur domestice și sălbatice³⁴, dar nu se precizează speciile.

¹⁹ Sergiu Haimovici și G. Gheorghiu-Dardan, *op. cit.*, 1970, p. 560.

²⁰ Marin Nica, *Thraco-Dacia*, III, 1982, p. 110.

²¹ Ortansa Radu, *SCIV*, 23, 1972, 2, p. 280.

²² Sergiu Haimovici, *ASUIași*, Serie nouă, secțiunea II-a, științe naturale, a. biologie, XIV, 1968, 2, p. 401—408.

²³ Dorin Popescu și colab., *SCIV*, I, 1950, 1, p. 151.

²⁴ Dorin Popescu, *Materiale*, II, 1956, p. 76.

²⁵ Marton Roska, *Dacia*, II, 1925, p. 401. Se menționează coarne și oase de cerb și dinți de mistreț. Moscova, 1970, p. 560.

^{25a} S. Haimovici și G. Gheorghiu-Dardan, *op. cit.*,

²⁶ *Ibidem*, p. 560.

²⁷ Sergiu Haimovici, *op. cit.*, 1968, p. 303.

²⁸ T. Bader și S. Dumitrașcu, *Materiale*, IX, 1970, p. 130.

²⁹ Tiberiu Jurcsak, *Castorul (Castor fiber L.) în așezările preistorice din zona Crișurilor*, Comunicare în cadrul Celui de al IX-lea Simpozion Național de Tracologie, Oradea, 29.X.1986.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² Zoltan Szekely, *SCIV*, VI, 1955, 3—4, p. 845, fig. 1/1.

³³ N. Chidioșan: *Considerații asupra culturii Wietenberg* Comunicare ținută la Colocviul privind problemele epocii bronzului, din 3—5 decembrie 1973, București.

³⁴ Tiberiu Bader, *SCIV*, 23, 1972, 4, p. 514.

O mare parte din teritoriul Moldovei și Transilvaniei, în perioada de la sfârșitul epocii bronzului, a fost locuită de comunitățile culturii Noua. Din așezările purtătorilor acestei culturi s-au strins câteva loturi importante de oase de animale studiate, cu toată atenția, de către specialiștii în paleofaună de la Universitatea din Iași.

În legătură cu acele comunități se cuvine subliniat faptul că purtătorii culturii trăiau, în special, în așezări de tip „cenușar”, indiciu evident al ponderii importante a creșterii animalelor domestice, două cum o dovedesc cantitățile mari de oase de animale, care ajung pînă la 65–70% și uneori chiar pînă la 83–95%, în comparație cu celelalte categorii de materiale arheologice³⁵. În așezările din care provin loturile analizate se găsesc și piese oglindind practicarea, pe scară redusă, a cultivării plantelor și vinătoarea.

Semnificative sînt procentajele în privința oaselor de animale domestice în raport cu acelea de animale sălbatice din așezările culturii Noua. Mai importante sînt trei loturi studiate din Moldova, anume cele de la : Birlad, Piatra Neamț „Ciritei” și de la Valea Lupului, la care se adaugă și alte câteva loturi din aceeași provincie.

La Birlad, din cuprinsul stațiunii s-au adunat 473 piese din care s-au putut determina 437 oase de la 61 indivizi. Din ele animalelor domestice le aparțin 426 piese (= 97,49%) de la 55 indivizi (= 91,16%), iar animalelor sălbatice numai 11 piese (= 2,51%) de la 6 indivizi (= 9,84%). Prin urmare, în cazul acestei așezări între activitățile economice ale comunității, vinătoarea juca un rol cu totul redus. Din cea de a doua categorie de oase sînt documentate piese de : cerb (3 piese = 0,68% de la 2 indivizi = 3,28%); căprioară (1 piesă = 0,23% de la 1 individ = 1,64%); mistreț (6 piese = 1,37% de la 2 indivizi = 3,28%); vulpe (1 piesă = 0,23% de la 1 individ = 1,64%) și o piesă probabil de culan³⁶. La acestea, dintr-un alt lot s-au mai adăugat oase de : iepure, lup și bour³⁷.

Din cadrul complexului de la Piatra Neamț „Ciritei” s-au strins 610 piese de la 88 indivizi, din care animalelor domestice le-au aparținut 554 piese = 90,82% de la 73 indivizi = 82,96%, iar animalelor sălbatice le-au aparținut 56 piese = 9,18% de la 15 indivizi = 17,04%. Pe specii acestea din urmă provin de la : cerb (38 piese = 6,23% de la 8 indivizi = 9,10%); căprioară (1 piesă = 0,16% de la 1 individ = 1,13%); mistreț (11 piese = 1,80% de la 3 indivizi = 3,41%) și de castor (6 piese = 0,98% de la 3 indivizi = 3,41%)³⁸.

Din regiunea centrală a Moldovei din așezarea de tip Noua de la Valea Lupului (jud. Iași) s-au adunat 1327 piese, din care s-au putut determina 1248 oase și coarne. Din acestea 1225 erau de la animale domestice (= 98,16% de la 184 indivizi (= 93,88%) și numai 19 piese (= 1,52%) de la 10 indivizi (= 5,10%) de la animalele sălbatice. Oasele din această ultimă categorie provin de la : mistreț (9 piese = 0,72% de la 4 indivizi = 2,04%); cerb (4 piese = 0,32% de la 2 indivizi = 1,02%); căprioară (1 piesă = 0,08% de la 1 individ = 0,51%); culan (1 piesă = 0,08% de la 1 individ = 0,51%); lup (1 piesă = 0,08% de la 1 individ = 0,51%) și bursuc (3 piese = 0,24% de la 1 individ = 0,51%)³⁹.

Cu prilejul săpăturilor de la Lichitișeni (jud. Bacău), din cuprinsul așezării purtătorilor culturii Noua s-au scos la lumină o serie de unelte lucrate din coarne de cerb⁴⁰.

Săpăturile din sud-estul Moldovei din „cenușarul” de la Cavadinești (jud. Galați) au dus la descoperirea printre altele și a numeroase oase de animale între care și unele de animale sălbatice și anume de : cerb, mistreț și iepure⁴¹.

Un alt lot de oase de animale, din aceeași zonă, dintr-o așezare a culturii Noua este cel de la Rateșul Cuzei (jud. Vaslui). Acolo s-au descoperit în total 595 oase de mamifere din care s-au putut determina 538 piese. Oasele de animale domestice sînt în număr de 530 și reprezintă 98,49%, pe cînd oasele de animale sălbatice sînt numai 8 piese, ceea ce corespunde cu 1,5%, indiciu clar că vinătoarea constituia o ocupație cu totul secundară. Sînt documentate oase de : cerb (3 piese = 0,56% de la 1 individ = 1,85%); căprioară (1 piesă = 0,18% de la 1 individ = 1,85%); vulpe (1 piesă = 0,18% de la 1 individ = 1,85%); urs (1 piesă = 0,18% de la 1 individ = 1,85%) și de bursuc (2 piese = 0,37% de la 1 individ = 1,85%)⁴².

³⁵ Adrian Florescu, *Materiale*, III, 1957, p. 207; Idem *ArhMold*, II–III, 1964, p. 147.

³⁶ Sergiu Haimovici, *ArhMold*, II–III, 1964, p. 220.

³⁷ Idem, *op. cit.*, 1968, p. 302.

³⁸ Idem, *op. cit.*, 1964, p. 220.

³⁹ Idem, *ASU Iași*, serie nouă, s. II, științe naturale, a. biologie, t. VIII, 1962, fasc. 2, p. 291–326.

⁴⁰ Marilena Florescu, Viorel Căpitanu, *Carpica*, I, 1968, p. 39–40.

⁴¹ Ion T. Dragomir, *Materiale*, VI, 1959, p. 456 și 462.

⁴² Valeria Edith Ionescu Rusu și Maria Brăileanu, *GA*, III, 1979, p. 77–86.

Un alt complex al culturii Noua, din care provine un lot destul de mare de oase de animale este cel de la Drăgești (jud. Vaslui). În acea așezare s-au descoperit circa 500 de piese, din care s-au putut determina numai 410. Pe categorii ele se impart astfel : cele de animale domestice (403 = 98,54% de la 85 indivizi = 95,50%) și cele de animale sălbatice (6 piese = 1,46% de la 4 indivizi = 4,50%). Cifre care arată practicarea pe scară foarte redusă a vânătorii. În cadrul așezării amintite s-au găsit oase de : mistreț (3 piese = 0,73% de la 2 indivizi = 2,25%) și de cerb (3 piese = 0,73% de la 2 indivizi = 2,25%)⁴³.

Despre lotul de oase de animale din așezarea Noua, din regiunea apropiată de la Girbovăț (jud. Galați) se arată că procentul oaselor de animale sălbatice era de numai 2,57%, ca număr de piese și 5,26% ca număr de indivizi⁴⁴. Dintre animalele sălbatice vinate de membrii acelei comunități sînt menționate speciile castorul, iepurele, vulpea, lupul, ursul, bursucul, risul, mistrețul, cerbul, căprioara, bourul și culanul⁴⁵.

Din complexul din aceeași perioadă, de la Trușești (jud. Botoșani) provin o serie de oase de : mistreț, cerb și bour⁴⁶.

Într-o altă așezare de tip Noua, din sud-estul Transilvaniei, anume de la Nicoleni (jud. Harghita) se amintește că s-au scos la iveală diferite unelte din coarne de cerb⁴⁷.

Tot din perioada bronzului tirziu datează și așezarea de la Radovanu (jud. Călărași) din punctul „La Frații Dincă” din care provin mai multe sule, dălțițe și brăzdare din corn de cerb⁴⁸.

În așezarea de tip Coslogeni, de la Surlari (jud. Ialomița) s-a găsit și un os de bour⁴⁹.

★

Despre metodele folosite la vânătoare avem dovedită pe cale arheologică numai utilizarea arcului și săgeții cu virf de silex. Menționăm în această privință, pentru exemplificare, virful de săgeată de la Branet (jud. Olt), dintr-o așezare de tip Glina, piesă deosebit de frumoasă, prelungă, cu baza concavă, mult adîncită, formînd doi colți în jos, arcuți și ascuțiți⁵⁰. La vânătoare s-au întrebuintat desigur și sulitele, ca și diferite tipuri de capcane.

★

Pentru a avea o privire de ansamblu asupra ponderii practicării vânătorii în raport cu creșterea animalelor domestice în cursul epocii bronzului pe teritoriul României se cuvine să facem o comparație a procentajelor respective pe culturi. În cazul de față folosim procentajele privind numărul pieselor strînse.

În sud-estul Transilvaniei, în aria de răspîndire a culturii Glina-Schneckenberg, la Hărman oasele de animale domestice reprezintă 97,34%, iar cele de animale sălbatice numai 2,66%.

Atrage atenția situația din arealul culturii Monteoru, unde procentajele sînt foarte apropiate : Mindrișca (91,74% și 8,26%), Bogdănești (92,70% și 7,30%) și Sărata Monteoru (91,50% și 8,11%), dovedind că vânătoarea avea o importanță relativ redusă în raport cu creșterea animalelor domestice. O situație similară se constată în aria de răspîndire a culturii Tei, unde la Novaci procentele sînt 92,10% la 7,60% și în cea a culturii Costișa unde din 132 piese numai 7 sînt de la animalele sălbatice.

O situație puțin deosebită se observă în cadrul ariei culturii Verbieioara din Oltenia, unde vânătoarea juca un rol puțin mai important, cu procentajele, în cazul complexului de la Verbița, de 81,02% și 17,95%.

La Pecica, în arealul culturii cu același nume, poate datorită mediului natural puțin deosebit, procentul reprezentînd vânătoarea este destul de mare, ceea ce înseamnă că în viața acelor comunități vânătoarea juca un rol mai important, totuși secundar în raport cu creșterea animalelor domestice. Procentajele respective fiind : 78,10%, față de 21,90%.

În ținuturile învecinate spre nord, în arealul culturii Otomani, procentul privind vânătoarea (11,67%) este destul de ridicat în raport cu cel reflectînd creșterea vitelor (87,57%).

Cele mai multe loturi de oase de animale studiate le avem din aria de răspîndire a culturii Noua din Moldova. Reținem că din acestea cinci se află în jumătatea de sud a Moldovei și în cadrul lor sînt procentaje similare, anume : Valea Lupului (98,16% față de 1,52%), Birlad (97,49% față de 2,51%), Rateșu Cuzii (98,49% față de 1,5%), Girbovăț (97,43% față de 2,57%) și Drăgești

⁴³ Sergiu Haimovici și G. Beleniuc, *Thraco-Dacia*, VI, 1985, 1-2, p. 161-167.

⁴⁴ Sergiu Haimovici și G. Gheorghiu Dardan, *op. cit.*, Moscova, 1970, p. 560.

⁴⁵ Sergiu Haimovici, *op. cit.*, 1968, p. 302.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 302.

⁴⁷ Zoltan Szekely, *Materiale*, VII, 1961, p. 187.

⁴⁸ Sebastian Morintz și Done Șerbănescu, *Thraco-Dacia*, VI, 1985, 1-2, p. 16.

⁴⁹ Valeriu Leahu și George Trohani, *CA*, II, 1976, p. 77

⁵⁰ Augustin Ulanici, *CA*, III, 1979, p. 32, fig. 54

(98,54% față de 1,4%), dovezi clare că vânătoarea avea un rol cu totul redus în acea zonă și perioadă. În schimb, în așezarea de tip Noua de la Piatra Neamț, vânătoarea era practică ceva mai intens (procentajele sînt : 90,82% față de 9,18%).

Sintetizînd toate datele de mai sus ajungem la concluzia că în stadiul actual al cercetărilor, cînd, din păcate, dispunem de un număr relativ redus de loturi de oase de animale studiate, din

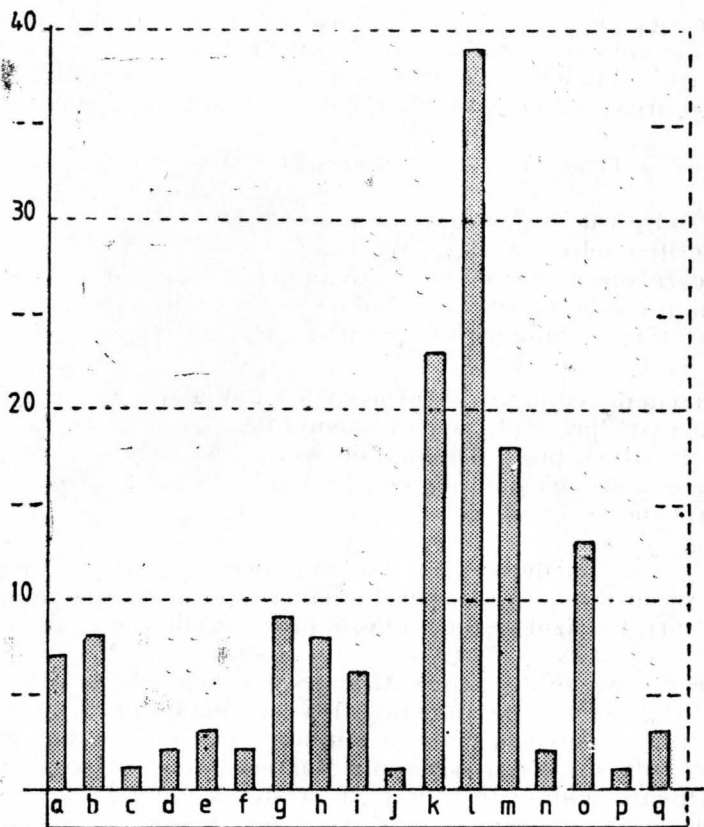

Fig. 3. Diagramă privind numărul de loturi osteologice în care sînt documentate diferitele specii de animale vîinate în cursul epocii bronzului : a. Iepure ; b. Castor ; c. Pîrș ; d. Vidra ; e. Bursuc ; f. Jder ; g. Vulpe ; h. Lup ; i. Urs ; j. Rîs ; k. Mîstreț ; l. cerb ; m. Căprioară ; n. Elan ; o. Bour ; p. Zîmbru ; q. Culan.

timpul epocii bronzului, vânătoarea a jucat, în general, în cursul întregii epoci amintite, pe teritoriul României un rol secundar în raport cu creșterea animalelor domestice. În majoritatea culturilor procentajele oglindind practicarea vînatîrii variază între 9% și 1,5%. Situația puțin deosebită se constată numai în sud-vestul țării, în aria Verbicioara (la Verbița = 17,95%) și în vestul țării în ariile culturilor Pecica și Otomani (respectiv 21,90% la Pecica și 11,67% la Otomani).

Pentru unele culturi și regiuni nu avem încă datele și procentajele necesare.

Se cuvine să subliniem faptul că procentaje reduse (pină la maximum 10%) în privința vînatîrii se constată încă din neoliticul timpuriu pe cea mai mare parte din întinderea țării noastre.

Pină în prezent, dispunem de date mai bogate sau mai puține referitoare la 42 loturi de oase de animale vîinate, din toate provinciile istorice și din majoritatea culturilor.

În cadrul loturilor descrise sînt reprezentate 17 specii de animale sălbatice aparținînd următoarelor subgrupe :

1. RODENTIA :

— Familia *Leporidae*, speciile : iepure (*Lepus europaeus* L.), castor (*Castor fiber* L.) și pîrș (*Glis glis* L.)

2. CARNIVORA :

— Familia *Mustelidae*, speciile : vidra (*Lutra lutra* L.), bursuc (*Meles meles* L.), jder (*Martes martes* L.)

— Familia *Canidae*, speciile : vulpe (*Vulpes vulpes* L.), lup (*Canis lupus* L.) și urs (*Ursus arctos* L.)

— Familia *Felidae*, speciile : rîs (*Lynx lynx* L.)

3. *ARTIODACTYLA* :

- Familia *Suidae*, specia : mistreț (*Sus scrofa ferus* L.)
- Familia *Cervidae*, speciile : cerb (*Cervus elaphus* L.), căprioara (*Capreolus capreolus* L.), elan (*Cervus alces* L.)
- Familia *Caricornia*, speciile : bour (*Bos primigenius* Boj) și zimbru (*Bison europaeus* L.)

4. *PERISSODACTYLA* :

- Familia *Equidae*, specia : culan (*Equus hemionus* Pallas).

O mare parte din animalele din speciile menționate au fost vinate pentru carne, altele mai puține pentru blană. Procentajele reduse ale oaselor de animale vinate dovedesc că în realitate vânătoarea contribuia foarte puțin la îmbunătățirea alimentației oamenilor din acea vreme.

Calculând numărul complexelor în care s-au găsit piese de la fiecare specie ajungem — în stadiul actual al cercetărilor — la constatarea că primul loc îl ocupa cerbul (documentat în 39 de loturi), urmat de mistreț (în 23 loturi), apoi de căprioară (în 18 loturi). Celelalte specii de animale vinate sînt reprezentate în mult mai puține loturi : bourul (în 13), vulpea (în 9), castorul și lupul (în cîte 8), iepurele (în 7) ursul (în 6), bursucul și culanul (în cîte 3), apoi vidra, jderul și elanul (în cîte 2) și în sfîrșit pîrșul, risul și zimbrul (în cîte 1). Aici se cuvine reamintit că, desigur, o serie de coarne de cerb nu provin de la animale vinate, ci fac parte din categoria coarnelor „lepădate” de cerbi.

Unele din speciile de animale vinate în cursul epocii bronzului și-au restrîns mult arealul, viețuind în prezent mai ales în zonele pădurilor carpatine (de ex. ursii, cerbii, căprioarele), iar altele cum este, de exemplu, castorul (documentat în epoca bronzului prin oase în diferite așezări din Moldova, Muntenia și în Crișana), bourul [(reprezentat în Moldova, Muntenia, Oltenia și în vestul țării) și altele cîteva au dispărut cu totul din fauna României.

Se cuvine subliniată o concluzie importantă privind mediul natural la care au ajuns specialiștii pe baza analizei paleofaunei că în cursul epocii bronzului „aproape întreg teritoriul României era ocupat de mari masive forestiere ; stepa și silvostepa nu reprezenta în general un element caracteristic al peisajului geografic din acea epocă”⁵¹.

Cu aceasta încheiem încercarea noastră de a sintetiza datele despre practicarea vîntorii în cursul epocii bronzului pe teritoriul României.

Este de dorit ca numărul loturilor de oase de animale și din această epocă să fie cît mai mare, prin grija arheologilor care fac săpături în astfel de complexe, pentru a se ajunge la o cunoaștere cît mai amănunțită a paleofaunei și pe această bază la lămurirea unor probleme privind diferite ocupații, și a condițiilor de mediu natural în care își duceau viața comunitățile din acea vreme.

La chasse pendant l'âge du Bronze sur le territoire de la Roumanie

RÉSUMÉ

Dans cet ouvrage l'auteur s'occupe du rapport entre l'élevage et la chasse.

On a analysé 42 lots des matériaux ostéologiques des animaux chassés, provenant des toutes les provinces de la Roumanie.

D'après les données accumulées jusqu'à présent, on peut conclure que dans toutes les cultures de l'âge du Bronze de la Roumanie la chasse a eu un rôle secondaire.

Jusqu'à présent les matériaux ostéologiques attestent 17 espèces d'animaux sauvages, surtout le cerf, puis le sanglier et les chevrettes. Les autres espèces sont représentées seulement dans un petit nombre.

⁵¹ Sergiu Haimovici, *op. cit.*, 1968, p. 303.

EXPLICATION DES FIGURES

- Fig. 1 Carte des établissements de l'âge du Bronze où on a découvert des ossements d'animaux chassés: 1. Truşeşti; 2. Valea Lupului; 3. Piatra Neamţ; 4. Drăgeşti; 5. Răteşu Cuzei; 6. Dăneşti; 7. Lichiteşti; 8. Birlad; 9. Bogdăneşti; 10. Mindrişca; 11. Cavadineşti; 12. Gîrbovăţ; 13. Gîrlomăneşti; 14. Sărata Monteoru; 15. Surlari; 16. Bucureştili Noi; 17. Tei; 18. Căţelu Nou; 19. Glina; 20. Popeşti; 21. Radovanu; 22. Daia; 23. Brăneţ; 24. Govora; 25. Cîrcea; 26. Verbicioara; 27. Verbiţa; 28. Hărman; 29. Cuciulata; 30. Nicoleni; 31. Gîlnic; 32. Corneşti; 33. Pecica; 34. Socodor; 35. Vârşand; 36. Sintion; 37. Roşiori; 38. Olomani; 39. Pir; 40. Călcium Mare; 41. Medieşu Aurit.
- Fig. 2 Diagramme des rapports entre l'élevage et la chasse au cours de l'âge du Bronze, sur le territoire de la Roumanie: A. Culture de Glina-Schneckenberg; 1. Hărman; B. Culture de Monteoru; 2. Mindrişca; 3. Bogdăneşti; 4. Sărata Monteoru; C. Culture de Costişa; 5. Dăneşti; D. Culture de Tei; 6. Novaci; E. Culture de Verbicioara; 7. Verbiţa; F. Culture de Pecica; 8. Pecica; G. Culture de Olomani; 9. Olomani et Sintion; H. Culture de Noua; 10. Birlad; 11. Piatra Neamţ; 12. Valea Lupului; 13. Răteşu Cuzei; 14. Drăgeşti; 15. Gîrbovăţ.
- Fig. 3 Diagramme concernant le nombre de lots ostéologiques dans lesquels on atteste de différentes espèces d'animaux chassés au cours de l'âge du Bronze: a. *Lepus europaeus* L.; b. *Castor fiber* L.; c. *Glis glis* L.; d. *Lutra lutra* L.; e. *Meles meles* L.; f. *Martes martes* L.; g. *Vulpes vulpes* L.; h. *Canis lupus* L.; i. *Ursus arctos* L.; j. *Lynx lynx* L.; k. *Sus scrofa ferus* L.; l. *Cervus elaphus* L.; m. *Capreolus capreolus* L.; n. *Cervus alces* L.; o. *Bos primigenius* Bøj.; p. *Bison europaeus* L.; q. *Equus hemionus* Pallas.